

Streszczenie

Rzeczpospolita Polska jako państwo i wspólnota polityczna oraz Kościół katolicki jako kościół i wspólnota religijna wzajemnie na siebie oddziałują poprzez współistnienie. Jest ono widoczne między innymi w odniesieniu do człowieka, który może być jednocześnie obywatelem i członkiem Kościoła oraz terytorium, na którym państwo sprawuje swoją jurysdykcję, a Kościół wypełnia swoją misję. Przedmiotem zainteresowania obu wspólnot jest również dziedzictwo kultury, które dla Rzeczypospolitej Polskiej jest źródłem i gwarantem tożsamości narodowej, a dla Kościoła katolickiego depozytem wiary oraz środkiem do pełnienia misji religijnej. Z tego powodu oba podmioty uznają się za kompetentne w kształtowaniu sytuacji prawnej tak rozumianego dziedzictwa kultury.

W celu określenia zakresu kompetencji państwa i Kościoła konieczne jest wskazanie wspólnego przedmiotu zainteresowania, który został umownie nazwany „kościelne dobra kultury”. Pojęcie to na potrzeby pracy oznacza tę część dziedzictwa kultury, która jest w posiadaniu kościelnych osób prawnych a dla państwa stanowi dobro kultury o znaczeniu narodowym. Przedmiot ten nie wyczerpuje tematu ochrony religijnego dziedzictwa kultury, ale pozwala zająć się instytucjonalnymi zasadami relacji pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim.

Zasady te zostały określone w podstawowych aktach prawnych państwa i Kościoła o randze konstytucyjnej. Ponadto zostały wzajemnie potwierdzone przez obie strony w umowie konkordatowej, która konstatuje, że państwo i Kościół, każde w swojej dziedzinie, są niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego. Należy dodać, że zarówno w porządku państwowym jak i kościelnym wskazuje się, że źródłem zasad instytucjonalnych jest wolność religijna zakorzeniona w naturze człowieka.

Głównym celem pracy jest udowodnienie tezy, że skuteczna ochrona części dziedzictwa kultury nazwanej umownie „kościelnymi dobrami kultury” wymaga poszanowania instytucjonalnych zasad relacji między państwem a Kościołem. W tym celu konieczne jest doprecyzowanie kompetencji obu podmiotów w oparciu o ich zasadniczą naturę i misję – świecką i religijną. Należy zaznaczyć, że interpretacja tych samych zasad w porządku państwowym i kościelnym bywa różna, stąd konieczne jest poszukiwanie wspólnych punktów oraz granic, jakie wyznaczają oba porządki prawne.

Struktura pracy została ułożona zgodnie ze wspomnianym głównym celem pracy. W pierwszym rozdziale określono wspólny dla państwa i Kościoła przedmiot ochrony ujęty w zbiorczym pojęciu „kościelne dobra kultury”. Wskazano również na specyfikę tej części dziedzictwa kultury, wyrażającą się zarówno w aspekcie podmiotowym, jak i przedmiotowym. Kościelne osoby prawne, jako podmioty praw i obowiązków wynikających z posiadania dóbr kultury cieszą się również autonomią i niezależnością związaną z pełnieniem swojej misji. Jeśli chodzi o aspekt przedmiotowy wskazano, że część kościelnych dóbr kultury wyróżnia się religijnym charakterem, co również wpływa na formę ich ochrony.

W drugim rozdziale rozprawy przedstawiono instytucjonalne zasady relacji między państwem a Kościołem wraz z analizą wolności religijnej jako źródła uznanych praw. Zasady te zostały omówione z punktu widzenia prawodawcy państwowego i kościelnego w celu wskazania potencjalnych różnic w interpretacji praw i obowiązków obu podmiotów. Analizie powyższych zasad towarzyszyły przykłady zagadnień bezpośrednio z nich wynikających, które związane są z ochroną kościelnych dóbr kultury. Taka forma prezentacji ma na celu doprecyzowanie zakresu potencjalnych kompetencji obu podmiotów w kształtowaniu sytuacji prawnej dziedzictwa kultury.

Rozdział trzeci zawiera bezpośrednie odniesienie instytucjonalnych zasad relacji między państwem a Kościołem do form ochrony kościelnych dóbr kultury. W tej części pracy wskazano na zakres realizacji powziętych postanowień oraz trudności jakie im towarzyszą. Odniesienia te zostały poprzedzone analizą zasadności wyróżnienia wartości religijnej dóbr kultury również w porządku państwowym. Podjęcie powyższych zagadnień doprowadziło do sformułowania uwag *de lege lata* i postulatów *de lege ferenda*. Całość pracy została podsumowana wnioskami.

W punkcie wyjścia należy podkreślić, że zgodnie z fundamentalnymi założeniami Rzeczypospolitej Polskiej i Kościoła katolickiego oba podmioty przejawiają wolę współdziałania na rzecz ochrony kościelnych dóbr kultury, czego potwierdzeniem są zarówno deklaracje jak i faktyczna współpraca. W celu skutecznej realizacji tego założenia konieczne jest określenie zadań obu podmiotów. Początkiem tego procesu jest doprecyzowanie przedmiotu ochrony poprzez ujednoczenie pojęć. Jeśli dobra kultury reprezentują wartości religijne, państwo powinno uznać kompetencje Kościoła do ich definiowania, a Kościół wskazać jasne kryteria ich przyjęcia. Pozostałe wartości zostały zapisane w powszechnie przyjmowanych konwencjach międzynarodowych oraz przepisach prawa krajowego.

W pracy postawiono tezę, że w przypadku dóbr kultury będących własnością Kościoła należy uwzględnić również ich funkcje religijne. Dopiero precyzyjne określenie przedmiotu

ochrony, które uwzględnia wartość i funkcje religijne dóbr kultury pozwoli na właściwy wybór w procesie ważenia zasad prawa związanych z ochroną dziedzictwa kultury.

Podobną regułę należy zastosować w przypadku konieczności usunięcia wszelkich kolizji wynikających z ochrony kościelnych dóbr kultury. Państwo jest w pełni i wyłącznie kompetentne w porządku świeckim, a Kościół religijnym. Do tej reguły należy dodać nieprzekraczalne granice dla obu porządków prawnych. Dla państwa będzie to troska o porządek publiczny, a dla Kościoła wartości religijne. Egzemplifikacją powyższych reguł może być stwierdzenie, że Kościół nie może uzasadniać niszczenia własnych dóbr kultury pełnieniem swojej misji, a państwo nie może narzucać rozwiązań, które byłyby profanacją *sacrum*.

Ochrona dziedzictwa kultury nie powinna zależeć od nastrojów politycznych, również tych związanych ze stosunkiem do religii. Interesy partykularne, zarówno grup świeckich jak i religijnych, przedkładane nad troskę o dziedzictwo kultury, przeczą zasadzie współdziałania na rzecz dobra wspólnego. W celu skutecznej ochrony kościelnych dóbr kultury konieczna jest szczerą, apolityczną i pozbawioną wszelkich ukrytych interesów współpraca między państwem a Kościołem. W celu faktycznej realizacji tak rozumianej współpracy, obie strony muszą nie tylko podkreślać swoje kompetencje odpowiednio w dziedzinie świeckiej i religijnej, ale również uznać swoje niekompetencje w powyższych sferach życia społecznego. Tylko wtedy będzie możliwe precyzyjne określanie i egzekwowanie praw i obowiązków obu podmiotów. Dysertacja ma także na celu przyczynienie się do realizacji powyższych postulatów.

Summary

The Republic of Poland as a State and political community and the Catholic Church as a church and religious community interact with each other through coexistence. It is visible inter alia in relation to a man who can be both a citizen and a member of the Church, and the territory in which the State exercises its jurisdiction and the Church fulfils its mission. The subject of interest of both communities is also the cultural heritage, which for the Republic of Poland is a source and guarantor of national identity, and for the Catholic Church a deposit of faith and a

means of performing a religious mission. For this reason, both entities consider themselves competent in shaping the legal situation of so understood cultural heritage.

In order to determine the scope of competence of the State and the Church, it is necessary to indicate a common object of interest, which was conventionally called “church cultural goods”. For the purposes of this thesis, this term means that part of the cultural heritage that is held by church legal persons and is a cultural asset of national importance for the State. This subject does not exhaust the issue of protection of religious cultural heritage, but allows to deal with the institutional principles of relations between the Republic of Poland and the Catholic Church.

These principles were set out in the basic legal acts of the State and the Church of constitutional importance. In addition, they were mutually confirmed by both parties in the Concordat Agreement, which states that the State and the Church, each in its field, are independent and autonomous and undertake to fully respect this principle in mutual relations and in cooperation for human development and the common good. What is more, both state and church orders point out that the source of institutional principles is religious freedom rooted in human nature.

The main purpose of the thesis is to prove the proposition that effective protection of the part of the cultural heritage conventionally called “church cultural goods” requires respect for the institutional principles of relations between the State and the Church. To this end, it is necessary to clarify the competences of both entities based on their fundamental nature and mission – secular and religious. It should be noted that the interpretation of the same principles in the state and church order varies, hence it is necessary to search for common points and boundaries that are set by both legal orders.

The structure of the thesis was arranged in accordance with the aforementioned main purpose. The first chapter defines a common object of protection for the State and the Church, included in the collective concept of “church cultural goods”. The specificity of this part of cultural heritage expressed in both subjective and objective aspects was also pointed out. Church legal persons, as subjects of rights and obligations arising from the possession of cultural goods, also enjoy the autonomy and independence associated with the fulfilment of their mission. As far as the subject matter is concerned, it was pointed out that some church cultural goods are distinguished by their religious character, which also influences the form of their protection.

The second chapter of the thesis presents the institutional principles of relations between the State and the Church along with the analysis of religious freedom as a source of recognised

rights. These principles were discussed from the point of view of the state and church legislator in order to indicate potential differences in the interpretation of the rights and obligations of both entities. The analysis of the above principles was accompanied by examples of issues stemming from directly and related to the protection of church cultural goods. This form of presentation aims at clarifying the scope of potential competences of both entities in shaping the legal situation of cultural heritage.

The third chapter is a direct reference of the institutional principles of relations between the State and the Church to forms of protection of church cultural goods. This part of the thesis indicates the scope of implementation of the decisions taken and the difficulties that accompany them. These references were preceded by an analysis of the legitimacy of distinguishing the religious value of cultural goods also in the state order. Addressing the above issues led to the formulation of *de lege lata* observations and *de lege ferenda* postulates. The whole work was summarised with conclusions

As a starting point, it should be emphasised that, in accordance with the assumptions of the Republic of Poland and the Catholic Church, both entities show a willingness to cooperate in the protection of church cultural goods, which is confirmed both by declarations and actual cooperation. In order to effectively implement this assumption, the tasks of both entities need to be defined. The process should begin with clarifying the subject of protection through harmonisation of concepts. If religious values exist in cultural goods, the State should recognize the Church's competence to define them, and the Church should indicate clear criteria for their acceptance. Other values have been recorded in universally recognised international conventions and internal law. The proposition put forward in the thesis is that in the case of cultural goods owned by the Church, their religious functions should also be taken into account. Only a precise definition of the subject of protection, which takes into account the value and religious functions of cultural goods, will allow for the right choice in the process of weighing legal principles related to the protection of cultural heritage.

A similar rule should be applied in cases when any collisions resulting from the protection of church cultural goods need to be removed. The State is fully and exclusively competent in the secular order and the Church in the religious one. Impassable boundaries for both legal orders should be added to this rule. For the State, this will be a concern for public order, and for the Church religious values. An exemplification of the above-mentioned rules may be the statement that the Church cannot use the notion of fulfilling its mission to justify the destruction of its own cultural property, and the State cannot impose solutions that would be a profanation of the sacred.

The protection of cultural heritage should not depend on the political climate, including that related to attitudes towards religion. The particular interests of both secular and religious groups, which are prioritised over the concern for cultural heritage, contradict the principle of cooperation for the common good. In order to effectively protect church cultural goods, the State and the Church have to cooperate sincerely, apolitically and with no hidden interests. For such cooperation to be actually implemented, both sides must not only emphasize their competences in the secular and religious fields, but also recognise their incompetence in the above spheres of social life. Only then will it be possible to precisely define and enforce the rights and obligations of both entities. This thesis aims to contribute to the implementation of the above postulates.